

A békéscsabai szegényparasztság önkormányzati és érdekvédelmi küzdelmei 1860-1868 között

SZABÓ FERENC

A magyarországi parasztság szemléletét, társadalmi magatartását az 1848. évi jobbágyfelszabadítás előtt megközelítőleg egységessé formálta a feudális nagybirtokokkal való szembenállás, a különböző kötöttségektől történő megszabadulás kiolthatatlan vágya. A jobbágyrendszer megszüntetése után az érdekek különválása a volt jobbágyságon belül felerősödött. Ennek következményeként a parasztság töredékföldes vagy nincstelen rétegei a saját helyzetükből fakadó, önálló küzdelemre kényszerültek — természetesen sohasem függetlenül az agrárnépesség többi rétegének, csoportjának, a település vagy a régió sajátos helyzetének meghatározó tényezőitől, végső soron a tágabb gazdasági-társadalmi környezettől. A jobb életfeltételek elérésének útját kereső szegényparaszti és agrárproletár érdekvédelmi törekvések — mindig helyileg elszigetelt formában, ösztönös megjelenési keretben, konkrét egyszerű követelésekkel — Világos után először az 1860-as években rajzolódottak ki a legerősebben. A kiegyezés előtt a Habsburg-hatalom meggyengülése és válsága, az 1867-et követő esztendőekben pedig a negyvennyolcas forradalom eredményeihez ragaszkodó köztudat, a liberalizálódó közhangulat, továbbá az uralkodó osztályok új hatalmi rendjének kezdeti bizonytalanságai teremtettek lehetőséget a szegénység hol itt, hol ott felerősödő mozgalmához. Az egymástól független közös bérvkövetelések, aratási vagy kubikmunkán előfordult sztrájkok, a munkából való szökések, valamint a piaci csoportosulások, „csődületek”, választási izgalmak nem hozhattak tartós eredményeket. Bár letörésük vagy félresiklatásuk az állam helyi erőszakszervei, a lokális vezető rétegek számára megoldható feladatot jelentett, hiszen a paraszti szervezkedések mögött nem álltak együttes fellépésre tartósan összefogható tömegek, az érdekvédelmi küzdelmek egyik fontos, tradicionális lépcsőfokát testesítették meg.

Az államhatalom stabilizálódása, a hazai tőkés fejlődés tartós lendülete következtében a mezővárosi, falusi népmozgalmak 1872-től fogva visszaszorultak, általában széthullottak; jobb esetben a „mélyáramba kerültek”, azaz egy szűk kör vagy egy-egy ember ébrentartotta a hagyományukat, a céljaikat. Ez az ébrentartás nemegyszer töretlen konoksággal, a megváltozott időkhöz való alkalmazkodás nélkül történt. Ebben a változás a nyolcvanas évek dereka táján vált érzékelhetőbbé, a mezőgazdasági válság súlyosabbá válásával, a termelési szerkezet korszerűtlenségének nyilvánvaló bajaival. A mind gyakoribb munka- és keresethiány, a szociális feszültségek erősödése vezette el ekkor a földmunkásságot és a kisparasztságot is sajátos érdekeinek újabb felismeréséig, egyúttal a régebbi formákban megjelenő osztálytudatos fellépés, összefogás nyíltabb vállalásáig. A minőségi változás 1890 elejétől, erőteljesebben 1891 tavaszától

bontakozott ki, amikor az ipari munkásságnak a marxi szocializmust követő mozgalma kapcsolatot épített ki az agrárszegénységgel. Ez a kapcsolat a szocialista alapelvek magasabb szintre emelését és elfogadását foglalta magában, s ezzel segítette elő legjobban az osztálytudatos szervezést a mezővárosokban és a falvakban.

A szocialista mozgalom vidéki kereteibe kikerülhetetlenül beépítendő paraszti osztályküzdalmi hagyományok tartalmi lényegét az urakkal és kiszolgálóikkal, általában a hatalommal szembeni, ősi plebejus indulatokban, ellenszenvben, másfelől az osztálytudat felismerésében és vállalásában jelölhetjük meg. Az ösztönösség jegyében lefolyt közös erőpróbák, szervezkedések, kérvényezések, igazságkeresések jól előkészítették a szocialista eszmék befogadását és a mozgalmi-szervezeti formák könnyebb megismerését. A mezővárosi társadalmi és termelési szervezetben nemzedékeken át megszokott keretek, érdekkifejezési és -elismertetési formák (a protestáns egyházakban, a települések vezetésében), másfelől az írni-olvasni tudás érdemi elterjedése ugyanabban az irányban formálták tájunk agrártársadalmának eszmei arculatát is.

Békéscsabának a hazai földmunkás- és parasztmozgalmakban betöltött kiemelkedő szerepének a történetkutatás komoly figyelmet szentelt eddig is.¹ A megjelent publikációk egyoldalúságára mutat, hogy az 1891. május 2—3-án első csúcspontjára jutott helyi szocialista mozgalom szerteágazó előzményei közül magyar nyelven eddig csak az agrárfejlődés és az agrártársadalom lényeges kérdései kaptak vizsgálatot,² a mozgalmi-tudati előzmények nem. A város dualizmus kori vagy korábbi évtizedeinek politikai életéről ma még csak személyes hangvételű emlékezőket forgathatunk.³ Az 1860-as évek csabai szegény-paraszti mozgalmairól több országos összegzés és helytörténeti munka megemlékezik, lényegében az 1863. évi ínség keltette fellobbanások sorában,⁴ a mélyebben fekvő okok kibontása és a közel egy évtizedes folyamat feltárása azonban most történik meg. A város parasztságát megosztó ellentétekre utaló szerzők⁵ a behatóbb kutatáshoz már inspirációt adtak.

Ugyanez vonatkozik a tágabban vehető régió időben nagyjából egybeeső, tartalmi és szervezeti vonatkozásban is nem egy tekintetben hasonló vagy összehasonlításra érdemes mezővárosi és falusi mozgalmairól megjelent fontos dolgozatokra is.⁶ Az 1860—1870-es évek paraszti szervezkedéseinek — többnyire nagyon hézagosan dokumentált, sokféle ágon és keretben jelentkező mozgásokról lévén szó — feltárása és értékelése tipikusan a kitarító hangyamunkát követelő helytörténeti feladatok közé tartozik.

A küzdelmek gazdasági, társadalmi és politikai háttere

A Habsburg-neoabszolutizmus időszakának Békéscsabája az akkori Békés megye legnépesebb települése, legnagyobb mezővárosa volt, lényegileg teljesen szlovák anyanyelvű lakossággal. 1850-ben 23400 lakost vettek számba, ebből pontosan 90% (21022 fő) szlováknak vallotta magát.⁷ (1857-ben 77,4%-ot, 1880-ban 77,7%-ot jelentettek a szlovák anyanyelvűek.⁸) Az 1858-ban megnyi-

tott vasúti fővonal nyomán kibontakozó vonzás elsősorban nem a szlovák anyanyelvűeket hozta Csabára (lévén a zömük iparos, kereskedő, értelmiségi és alkalmazott). A város parasztsága, az itt tárgyalásra kerülő mozgalmak részesei, teljes egészében szlovákok voltak. A nyelvhasználatnak a mozgalmakban nem volt érdemi szerepe, a küzdelmeknek legfeljebb nagyon áttételesen következtethető ki halvány nemzetiségi jellege. Az érdekvédelmi összecsapásokban mindössze annyiban, hogy a polgárosultabb csabai vezető réteg jobban tudott magyarul (és németül), mint a szegényparasztsághoz tartozók.

Az 1860-as évek Csabájának kifejezett agrárjellegét, amely elsősorban a nagy kiterjedésű határban folyó gabonatermesztésre és a jelentős állattartásra támaszkodott, legjobban a nem „östermelő” foglalkozásuk szerény aránya bizonyítja: 1850-ben a Csabán összeírt 4852 családfő közül mindössze 483 volt iparúzó, kereskedő vagy értelmiségi.⁹ (10%) Az iparból élő népesség aránya még 1900-ban sem haladta meg a 15,5%-ot.¹⁰

A város életében a kiegyezés előtti évtizedekben is a megélhetés legelső feltételét jelentő föld körüli küzdelmek játszottak meghatározó szerepet. Alapjában véve minden a földkérdés, a földbirtoklás, a földhöz jutási lehetőségek függvénye volt, egyben a társadalmi érdekellentétek indító oka is. A jobbágyviszonyok felszámolása, a paraszti földtulajdon megerősítése terén Békéscsaba — többek között Nyíregyházához, Szarvashoz, Szenteshhez hasonlóan — sajátos utat járt meg. A reformkori törvények lehetőségeivel élve, 1845 végén a város tehető jobbágysai az ún. örökváltási szerződés megkötésével — 802 ezer forintos váltási összeg árán — felszabadították Csabát a jobbágykötöttségektől.¹¹ Ezzel lehetővé vált a föld szabad forgalma. 1846-ban kiosztották a közlegelő kétharmadát egyéni tulajdonba. A birtokviszonyok e lépésekkel kapitalista jellegűek lettek. A termelési szerkezetben tovább erősödött a gabonakonjunktúra.

Az igen előnyösnek látszó örökváltási szerződés 1848-ban fordult a visszájára: A forradalom által kivívott jobbágyfelszabadítással paraszti használatba került földek utáni kártalanítást az állam vállalta magára általában. A Békéscsabán kötött örökváltási szerződést a kormány magánjogi megegyezésnek minősítette, így a volt zsellérek és telkesjobbágyok Csabán továbbra is kötelesek voltak fizetni a magas váltási részleteket. A forradalmi időkben a lakosság nemigen fizetett, a hátralékok felszaporodtak. Világos után a volt földesurak beperelték a várost, mint a szerződő felek egyikét, az adósságért. Az osztrák uralmi rendszer természetesen a nagybirtokosok mellé állt, s az örökváltási hátralék megfizetését jogosnak tartotta. Békéscsaba parasztsága így — az igen magasra emelt osztrák adókon túl, jövedelmének nagyobb felét feláldozva — egészen 1872-ig fizette a tartozást.¹² Az örökváltás terhei, a körülöttük folyó több mint két évtizedes perlekedés Békéscsaba parasztságát állandó elégedetlenségben tartotta, a csabai nép nem bízott az ellenfeleit támogató hivatalokban sem. A könyörtelenül behajtott adósság¹³ kifizetésére képtelen, pár holdas volt zsellérek jó része már az ötvenes években eladta a földjét, amelyből amúgy sem tudott megélni. A legelő felosztása során a zsellérek gyakran a rossz minőségű, távol fekvő földeket kapták.¹⁴ A vagyonosabb parasztok és értelmiségiek a

helyzetet kihasználva már 1846-tól kezdve olcsón felvásárolták a kisebb parcelákat.¹⁵ Ennek a következménye volt a földárak gyors emelkedése, amely a hatvanas évekre a forradalom előtti évtizedekhez képest a tizenötszörös arányt is elérte.¹⁶

Az örökváltásági szerződéssel vállalt terheket — birtoka arányában — Békéscsaba egész parasztsága viselte, a földesuraktól való függőség megszűnésének előnyeit viszont jóformán kizárólag a vagyonosodó volt telkesjobbágyok élvezték. Ez a réteg (a fél teleknél többet birtoklókat számíthatjuk hozzá) az 1850-es évek elején mintegy 250—280, az 1870-es évek derekán hozzávetőleg 300—320 családot jelentett. A városban élő középnemesekkel, honoráciorokkal, nagyobb kereskedőkkel együtt az örökváltáság eredményeként teljesen a kezükbe került Békéscsaba vezetése. Azon a címen, hogy az örökváltásági hátralékért saját vagyonukkal felelnek, a volt zselléreknek alig engedtek beleszólást a város gazdasági ügyeibe, az örökváltással kapcsolatos, igen magas összegek kezelésébe,¹⁷ a földesuraknak járó részletek fizetésébe. A kisföldű és gyakran fizetéképtelen zselléreket az örökváltásági ügyeket szinte függetlenül intéző, a gazdagabb parasztságot képviselő testület szívesen fenyegette elárverezéssel.¹⁸ A fenyegetést be is váltották, igénybe véve a város ügyészenek közreműködését. A szűkebb jó módú réteg az örökváltásági szerződés alapján a váltáság terheit viselő lakosok osztatlan közös tulajdonába került jogokat, jövedelmi forrásokat a maga javára használta ki. E jogok között az ún. kisebb királyi haszonvételek sorába tartozó italmérés, a város kezelésében lévő sörház és pálinkafőző (szeszgyár) bérlete, a malmok felállítása és bérlete volt a legfontosabb. Ezek a lehetőségek inkább a nem paraszti elemeket vonzották,¹⁹ s a jó módú gazdák érdektársaivá tették.²⁰ Egy gyorsan gazdagodó csoportot jelez az a tény is, hogy amikor 1862—63-ban felmerült egy önálló csabai takarékpénztár életre hívásának gondolata, rövid idő alatt hatvanezer forintot jegyeztek az alaptőkéből.²¹

Az osztrák önkényuralmi rendszer a mezővárosok és községek önkormányzatát megszüntette, a lakosság által választott előljáróságok, ill. tanácsok helyett *kinevezett* tisztségviselőkre épített. Általában a helyi vezető réteg valamelyik lojális tagját bízták meg a bírói feladatokkal. A közigazgatás és a politikai ellenőrzés tényleges vezetése Békéscsaba esetében is a császári megyefőnök utasításait pontosan végrehajtó csabai járási főszolgabíró kezében volt. Ő a város főjegyzője révén irányította a csabai igazgatást, különösen ügyelve a kirótt terhek teljesítésére és a Habsburgok iránti hűségre.

A már említett, vagyonos és vállalkozó helyi vezető csoport jól megértette egymást az osztrákokat képviselő közigazgatással. „Egymásrautaltságukat” már 1849 őszén felismerték. A város legfontosabb ügyét jelentő örökváltással kapcsolatos pörök súlyossága, a csabai lakosság többségét érintő volta miatt ugyanis a császári közigazgatás megalkuvásra kényeszerült. A Haynau-korszak és a Bach-rendszer egyaránt kénytelen volt a nagy lélekszámú város számára — elvileg csak az anyagi természetű ügyekben — jelentős arányú önkormányzatot engedélyezni. Ezt az „önkormányzatot” a módos parasztság, a helybeli kistőkés és értelmiségi csoport kapta meg, ill. képviselte — az egész lakosság nevében. 1851-ben a megyefőnök hozzájárult egy 24 tagú testület megalakításá-

hoz,²² mintegy az 1846-ban megalakított 200 tagú „örökváltsági testület” jogutódjaként, annak pótlására. 1856-ban 32 tagra egészítették ki a testületet a közlegelő végleges felosztása körüli viták rendezésére. Ez a szerv mindig összhangban volt a kinevezett előljárókkal, együttesen védelmezte a vagyonosabb parasztság érdekeit — a volt zsellérekkel szemben is, az államhatalommal szemben is.²³ A „politikai” ügyektől való „tartózkodás” egyedül az országos, a birodalmi politikára vonatkozott.

Mindez az örökváltsági szerződéssel teremtett, sajátos jogviszonyok talaján jöhetett létre Békéscsabán. Az örökváltsági testület és az előljáróság összefonódását a városi vagyon és jövedelem, valamint a váltság révén a lakosság közös tulajdonát jelentő jogok, bevételek, vagyonok áttekinthetetlen egybekapcsolódása követte. Az érdekképviselőből kizárt zsellérek — köztük a hatvanas évek mozgalmaiban vezető szerepet játszó Zsibrita János — más panaszokkal együtt ezt is eredménytelenül tették szóvá 1855-ben a megyefőnöknél.²⁴ A vezetést kisajátító békéscsabai csoport **tudatosan tartotta fenn az összefonódást**. Az 1850 előtti mezővárosi jogállásról lemondva, ragaszkodott a községi státuszhoz is. Amikor 1859 tavaszán a megyefőnök meg akarta valósítani Csabán az ún. rendezett tanácsot, azaz a városi igazgatást, az előljáróság mindent megtett a terv ellen.²⁵ Az ügy háttérében a szűk vezető klikk iránti gyanú húzódott meg: Már a császári megyefőnök is megsokallta az örökváltság végrehajtásának leple alatt folytatott üzemeket. 1859 áprilisában közölte az előljárósággal, hogy nem látja tisztán az örökváltsági pénztár állását.²⁶ A gyanúba vett vezető csoport, hogy a lakosság és a felsőbb hatóságok előtt tisztára mossa magát, elrendelte az örökváltsági számadás 1847-ig visszamenő összeállítását, kinyomtatását és terjesztését.²⁷ Ez meg is történt 1860 nyarán, de csak az 1847—1850 közötti évekre vonatkozólag.²⁸

Ugyancsak 1859 novemberében az előljáróság ülése amiatt tiltakozott, hogy a megyefőnök saját közegeivel vizsgálta meg az örökváltsági pénztár kezelését. Arra hivatkoztak, hogy az örökváltsági pénztárnak semmi köze a községi vagyonhoz, mert a „közbirtokú lakosság magántulajdonához tartozik”.²⁹ 1860 márciusában — a fentiekkel ellentétben — mégis kimondták, hogy a különválasztás és a külön kezelés szükséges.³⁰ A megyefőnök továbbra sem hagyta annyiban a dolgot: a közösen birtokolt vagyont és a jogokat a politikai község, azaz az egész lakosság tulajdonának tekintette.³¹ A vita lezárását az 1860. évi ún. októberi diploma kiadását követő események lehetetlenné tették. Az osztrák közigazgatás megyei szervei széthullottak, csak az adóhivatalok maradtak meg.

Az októberi diploma idejére a békéscsabai parasztság belső rétegeződése az örökváltsági szerződés megkötéséhez képest jelentősen módosult. A szűk vezető csoportnak egyre nagyobb tömeg lett az ellenzéke a város ügyeiben is. 1847 őszén a zsellér és szolga családfők száma 1942 volt. 1849/50-ben 2307, 1859-ben pedig 2948 nincstelen vagy párhordas családfőt mutatott ki az adóösszeírás. 1863-ban, a súlyos alföldi aszály idején hat-nyolcezer keresőképes férfi volt a zsellérek között.³² A kétkezi munka után élők, töredékföldesek aránya lényegesen gyorsabban nőtt Békéscsabán az abszolutizmus korában, mint a város lakossága. Ez a tömeg a napi megélhetésért küzdött elsősorban. A megélhetés

legbiztosabbnak látszó alapja a föld volt. Az agrárproletárok és szegény parasz-
tok mozgalmi az önkormányzatban való megfelelő részvétel révén az őket
megillető föld megszerzését kívánták elérni.

A vázolt gazdasági és társadalmi viszonyokat átható feszültségek jelentik a
hatvanas évek békéscsabai népmozgalmainak, szegényparaszti törekvéseinek
mozgatórugóit, állandóan érvényesülő okait. A mozgalmak nyílt kibontakozá-
sához a Habsburgok önkényuralmának válságára, az elégedetlenség szélesebbé
válására volt szükség. Az 1860—61. évi politikai események, az 1863. évi aszály
csapásaival járó tömeges létbizonytalanság ilyen körülményeket teremtettek.

Az agrárszegénység mozgalmi az önkényuralom válsága idején (1860—1861)

Az 1860. október 20-án kiadott császári rendelettel megadott „alkotmányosság”
a megyék újjászervezését, Békés megyében a középnemesei vezetés visszaállítását
jelentette. Erre 1860. december 10-én került sor, a 48-as törvények alapján. Az
ideiglenes megyei bizottságba 52 tagot hívtak be Békéscsabáról, többnyire a
szerepvivő középnemeselek, papok, ügyvédek, tisztviselők, kereskedők közül.³³
A vagyonos parasztság nem kapott arányos képviselést, a zsellérek pedig
egyáltalán nem. A megyei vezetés egyik fő feladatát éppen a sorozatosan kirob-
bant földkövetelések, az erőszakkal lezárt úrbéri pörök újrafelvételét kívánó
mozgalmak visszaszorítása jelentette.³⁴

Békéscsabán már az októberi diploma kiadásának legelső hírére elbizonytala-
nodott az addigi előljáróság. Már október végén lemondott Nagy Antal bíró,
két esküdt és három más tisztségviselő.³⁵ November 17-én kimondta feloszlatását
az örökválsági választmány, az ügyeket a megalakuló új képviselőtestületre
ruházta.³⁶ Mivel azonban a megyegyűlés kimondta, hogy a 48-as törvények
szellemében Békéscsabának (Szarvassal, Gyulával és Békéssel együtt) ún. rende-
zett tanácsú városként kell megalakítania az önkormányzatot,³⁷ a szűk körű
korábbi vezető csoport megijedt. Tudta, hogy a szabad választás lebonyolításá-
val elveszti addigi pozícióit, a zsellérek tömege ellene szavaz. Ennek a bizonytala-
lanságnak a következménye volt a csabai alkotmányos önkormányzat megal-
akításának nagy késése. A helyi hatalom körülhatárolt és korlátozott birtoklásá-
ról volt ugyan szó, de ez a hatalom jelentős érdekvédelemre adott lehetőséget.

1860 december végén az összehívott lakosok előtt szlovák és magyar nyelven
ismertették a városi és a községi jogállás közötti különbséget, majd szavazásra
került sor: A jelenlévő 1132 szavazójogosultból 296 tartotta helyesnek a rende-
zett tanácsú várossá alakulást. A döntést minden bizonnyal a magasabb városi
adótól való félelem diktálta. 1861. január 30-án az „alkotmányos” szolgabíró
közreműködésével a várost irányító csoport furfangos módon megalakított egy
130 tagú testületet. Ezzel kész tények elé akarta állítani az egybehívott népet.
A mesterkedés céljának felismerése indította el a szegényparaszti és földmun-
kások szervezett fellépését. Két nap alatt olyan erős ellenzéki légkört teremtet-
tek Csabán, hogy február 2-án a 130 tagból csak tizenötön mertek az eskütelre,
azaz a testületi tagság elfogadására vállalkozni. Ez a 15 személy és a megyei

bizottság tagjai a nép véleményét figyelmen kívül hagyva még ezután is célzatos előzetes jelöléssel akarták biztosítani a nekik tetsző bíró és előljárók megválasztását. Arra törekedtek, hogy a szegényparasztságnak ne legyen jelöltje, csak a vezető klikk jelöltjei közül válasszon. A manipuláció azonban nem sikerült, a tömeg akarata megghiúsította. 1861. február 3-án, a bíróválasztásra kitűzött napon, „a felettebb nagy számba megjelent nép közakarattal Zsibrita Jánost bíróul elválasztotta, egyszersmind azon akaratát nyilvánította, hogy a tanácsbeliek választását a régen divatozó szokásnál fogva egészben az elválasztott bíróra ruházza.” Az albíró Csicsely Mihály, a városgazda Drienyovszky Pál lett. Tizenkét esküdtet is választottak. Február 11-én, szintén a néptömeg közreműködésével és jelölése alapján, száz tagúra egészítették ki a csabai képviselőtestületet.³⁸

A békéscsabai nép határozott megmozdulása, amely jól összefogott szervezés eredménye lehetett, ezzel a lakosság nagyobb részét képviselő önkormányzatot hozott létre. Az 1848. évi törvények szerinti alkotmányosság szellemében tevékenykedő, hamarosan 87 taggal véglegesített testület³⁹ 1861 novemberéig működött. Résztint takarékosági okokból, másrészt pedig a hagyományokhoz való ragaszkodásból, a képviselőtestület nem fogadta el a megye eléggé széles jogkört biztosító igazgatási tervét.⁴⁰

Alig csitultak el a helyi önkormányzat megalakításának hullámai, a zselléretet képviselő képviselőtestület elrendelte az örökváltsági számadások részletes vizsgálatát. A revíziót értékelő bizottságban Zsibrita János is helyet kapott, de tagja volt Békéscsaba négy papja, köztük Haan Lajos is.⁴¹ Ezt a határozatot néhány nap múlva úgy módosították, hogy megyei bizottságot kértek a vizsgálathoz. A megyei küldöttek viszont eredmény nélkül vonultak el,⁴² nyilván nem mertek belebocsátkozni a helyi vezetésből kiszorított csabai csoport elleni vizsgálatba. A megye vezetőinek azt jelentették, hogy a nép között nagy a bizalmatlanság az örökváltsági pénzkezelés iránt, s a szegényebb sorsú lakosok tömege sen követelik a befizetett tételek ellenőrzését. Javasolták egy valóban részletes számonkérés lebonyolítását és a lakosság megnyugtatására az eredmény ismeretetését. A nyár folyamán tartott aprólékos ellenőrzés állítólag mindent rendben talált.⁴³ A kedélyek azonban nem nyugodtak meg.

Az örökváltsági pénztár vizsgálata körüli huzavona alatt a megyei vezetés csendes támogatását élvező békéscsabai vagyonos és befolyásos csoport igyekezett visszaszerezni elvesztett pozícióit. Zsibrita János egyik legközvetlenebb hívét, Hrabovszky Mihályt izgatás címén letartóztatta és megfenyegette a megyei törvényszék, 1861 júniusában.⁴⁴ Augusztusban a megye Zsibrita ellen is vizsgálatot rendelt el.⁴⁵ Későbbi iratokból derül ki, hogy Zsibritát a csabai urak azzal vádolták, földosztást ígért a zselléreknek, ha bíróvá választják.⁴⁶ A megyei vizsgálatok mögött a kiszorított klikk feljelentéseit sejtjük. A vádként emlegetett „földosztás” nem más, mint a közlegelő igazságos felosztásának követelése, amelyre törvényes jogosultsága volt a zsellérségnek.

Az önkormányzat és az örökváltság körüli küzdelmek az osztályharc közvetlen formái voltak. 1861 nyarán Békéscsabán is olyan események következtek be, amelyek az osztrák rendszer visszaállításával kapcsolatosak, s a lakosság egészét

újabb terhek alá vetették. Az alkotmányos megyék, köztük Békés megye is, megtagadja a császárnak szóló adó befizetését, az állami adó behajtását. Aki adófizetésre vállalkozott, hazaárulónak minősítették.⁴⁷ Ferenc József parancsára 1861 júliusában Békéscsabán is megjelent az adóbehajtó katonaság.⁴⁸ A Zsibrita János bírósága alatti előjáróság nem vállalta az adó beszédését, inkább formálisan lemondott, s egy ideiglenes bizottságra bízta Békéscsaba közigazgatását.⁴⁹ A város lakosságának adóhátraléka — miután az októberi diploma után senki sem fizetett — ekkor már több mint 73 ezer forint volt.⁵⁰ A császári hatalom újrászervezett rendjét és az adók behajtását augusztustól egy állandóan beszállásolt dzsidás szakasz biztosította Csabán.⁵¹

1861 november elején már mindenki előtt világos volt az „alkotmányos” megyei ellenállás csődje. November 14-én lemondott Békés megye tisztikara is. December derekán visszaállították a császári hatóságokat, egészen a járásokig. 1861 novemberében Békéscsaba képviselőtestülete még kiegészítette magát 200 tagra, s hangsúlyozta, a február 11-én a nép akaratából választott önkormányzat folytonosságát.⁵² Az abszolutizmus újraélesztése láttán — számítva a képviselőtestület betiltására — újra elővették az ötvenes években bevált kibúvót: a fontos ügyek vitelére 33 tagú „örökváltsági bizottságot” választottak. Ebből Zsibrita Jánost és társait már kihagyták.⁵³ Az új szolgabíró Zsibritát és híveit az 1861. november 14-i bíróválasztásnál sem jelölte, semmiféle tisztségre.⁵⁴ Az októberi diploma előtti vezető csoport ezzel ismét kiszorította a zsellérek képviselőit a helyi igazgatásból. Azok azonban — mint látni fogjuk — ebbe nem nyugodtak bele.

A november 14-én megválasztott, az abszolutizmus iránt lojális előjáróság tizenegy nap múlva, az erőszakra hivatkozva, bár a katonai beszállásolás megszüntetése érdekében is, vállalta az elmaradt adók beszédését.⁵⁵

A szegénység vezetőinek üldözése 1862—1863-ban

1862. január 1-jén a csabai zsellérek egy csoportja kérvénnyel fordult a Budán székelő Helytartótanácsához, a jogtalanul leváltott Zsibrita János visszahelyezése érdekében. A beadvány megijesztette a november 14-én hivatalba lépett előjáróságot. Mikor azután megyei utasítás érkezett az újoncállítás végrehajtására, az előjáróság lemondott. Részben a népszerűtlen feladattól félt, főként azonban attól, hogy a Zsibrita-hívek által benyújtott panasz eredményeként leváltás lesz a sorsa.⁵⁶ Az Aradon megjelenő Alföld című lapból a helytartótanács is értesült a csabai előjáróság lemondásáról. Miután attól félt, hogy a nehezen megszilárduló Habsburg-hatalom a hasonló esetek miatt ismét válságba kerülhet Magyarországon, az ügyben szigorú vizsgálatot rendelt el. A Békés megyei főispáni helytartó jelentése a Zsibrita visszahelyezését kívánó mozgalommal indokolta a csabai előjárók lemondását. A szolgabíró egyébként sarokba szorította a visszavonulásra készülő előjárókat: nem fogadta el a lemondásukat, sőt: a városban folyó „bujtogatások, viszálykodások és zavarok” miatt őket tette felelőssé a rend fenntartásáért és a rendeletek végrehajtásáért.⁵⁷

A megfélemlített előjárók — ugyanúgy, mint az adóbehajtásnál — az erőszakra hivatkozva vállalták az újoncok összeszedését, illetve a sorozás előkészítését.⁵⁸

A január 1-jén benyújtott tiltakozás ügyében január 22-én megindult megyei vizsgálatnak még márciusban sem volt eredménye. Március 12-én a csabai zsellérek emiatt újabb panaszt nyújtottak be Budára. Ebben már azt is kérték, hogy a Zsibrita ellen még az „alkotmányos” időszak végén megindított pört mielőbb fejezzék be a megyei törvényszék urai. A pör hivatali visszaéléssel és sikkasztással vádolta a volt bírót. Az ügyre vonatkozó iratokat nehezen akarták megtalálni, végül kitűzték az ítélethozatal napját,⁵⁹ 1862. április 7-ére. A tényleges ítélet azonban csak 1862. október 3-án született meg, már nem csak Zsibrita ellen, hanem a mellette felszólaló zsellérek képviselője, Szikora János ellen is. Zsibritával szemben sem a földosztással kapcsolatos izgatást, sem pedig a sikkasztást vagy a hivatali hatalommal való visszaélést nem sikerült bizonyítani, így végül felmentették. Feltételezhető, hogy a zsellérek vezetőjének börtönbe zárásával várható népmozgalomtól tartottak a megye urai. Szikora kilenc havi börtönt kapott a Zsibrita érdekében indított kérvényezésért. Külön kiemelte az ítélet, hogy a panasztevők „a csabai összes intelligenciát . . . azzal vádolják, miszerint roppant vagyonaikat a város lakosságának csalások és cselszövények felhasználása melletti megkárosításával szerezték.”⁶⁰

Az ítéletet Zsibrita további üldözése, háborgatása követte. 1862 október végén Kis János megyei főispáni helytartó — Zsibrita és társai egyik legbefolyásosabb ellenfele az ő öccse, Kis Péter volt — külön utasította a csabai szolgabíró: ne jelölje Zsibritát az év végi bíróválasztásnál,⁶¹ mert Zsibrita továbbra is izgat a nép között. Tíz nap múlva egy Aradról érkezett levelet kobozott el a szolgabíró, mert azt Zsibritának, mint Csaba város törvényes bírójának címezték. A levél felbontására a főispáni helytartó adott utasítást. Annak tartalmából és az ügyben lefolytatott hosszas vizsgálat során keletkezett jelentésekből kiderült, hogy Zsibrita — a zsellérek kérésére, a saját becsülete visszaszerzése érdekében is — felkeresett egy aradi ügyvédet és tanácsát kérte, hogyan keresheti az igazát, hogyan juthat vissza a bírói székbe. Az ügyvéd (Oláh Gábor) a népjogok híve volt, javaslatai megijesztették a megyei és csabai urakat. „A bíróválasztás a népe, őtet abban senki sem akadályozhatja, sem nem korlátozhatja” — írta levelében. A néppel mindent tudatni kell, szlovákul is el kell magyarázni, hogy Zsibrita jelölése nélküli bíróválasztást ne fogadjanak el — tanácsolta. A csabai lakosság nagyobb része Zsibritát még mindig bírónak tekintette a szolgabíró jelentése szerint. Az eset nyomán a megyei főispáni helytartó ismét vizsgálatot rendelt el, eredmény nélkül. Azt akarta megtudni, kik a „megrögzött nyugtalankodók, békétlenkedők, a békés kedélyeket felizgatók”, hogy szigorúan eljárhasson ellenük. A Helytartótanácsához küldött felterjesztése szerint Zsibrita Jánost, akit legutóbb felmentett a törvényszék, keményen meg kell büntetni, mert ő a fő „népnyugtalanító”.⁶²

1863 január végén Zsibrita János Bécsben, az udvari kancelláriánál nyújtott be újabb panaszt. Kérte a bírói székbe való visszahelyezését, ügyének az osztrák törvények szerinti elintézését, továbbá az 1862. október 3-án hozott megyei ítélet erkölcsi megrovásának eltörlését.⁶³ A megyei álláspont alapján a kérelem

eredménytelen maradt. Az 1861 novemberében alakított városi vezető testület Zsibritát más módon is igyekezett megvédeni: A város érdekében a legelőfelosztás ügyében még az ő bírósága idején tett utazásainak költségeit nem fizette ki,⁶⁴ majd 1863. július 27-én az említett udvari beadvány miatt nyilvánosan megróttta.⁶⁵ Ekkor már ismét a teljes létszámú (200 főnyi) testület ülésezett Csabán, hiszen az örökvaltság ügyek bonyolultságára hivatkozva erre lehetőséget kapott.⁶⁶

Zsibritával egyidőben kereste a zsellérség és a maga igazát az 1861 júniusában törvényszék előtt megfenyegetett Hrabovszky Mihály is. Míg Zsibritáról közelebbit nem tudunk, róla elárulják az iratok, hogy 1863 elején 37 éves, négy gyermekes, negyedtelkes paraszt, voltaképpen a szegényparasztsághoz közel álló helyzetű volt.⁶⁷ Hrabovszky 1862 augusztus végén vagy szeptember első napjaiban Bécsben ill. Schönbrunnban audiencián járult Ferenc József elé. Elpanaszolta, hogy őt az alkotmányos korszak idején meghurcolta a megyei vezetés, mert adót fizetett a császárnak, megmaradt a császár hűségén. Kérte ártatlanságának kimondását.⁶⁸ Ferenc József 200 forint segélyben részesítette és a helytartótanács útján a megyét vizsgálatra utasította. Azt is kérte Hrabovszky, hogy kárpótlásul alkalmazzák őt Csaba városnál valamilyen tisztségre. A császár ezt elrendelte.⁶⁹

Kis János főispáni helytartó először feleslegesnek minősítette a panaszok vizsgálatát. Azt jelentette, hogy Hrabovszkyt 1861 elején izgatásért ítélte el az alkotmányos megye törvényszéke, mert „többek előtt nyilvánosan lázítólag beszélt, hogy az Országos gyűlésen lévő urak oda működnek, hogy a régi úrbéri világot visszahozzák.”⁷⁰ Az udvari kancellária utasítására a helytartótanács a megyefőnököt Hrabovszky kéréseinek teljesítésére kényszerítette, nem vette tekintetbe a megyei véleményt. Kis János ekkor jegyzőkönyvet vett fel arról, hogy a csabai nép milyen reményeket fűzött Hrabovszky bécsi útjához, s milyen hírek keringtek személyével kapcsolatban. Ezekben eléggé észrevehető a szegénység óhaja, s részben az is, hogy Hrabovszky egy kicsit kiszínezte, eltúlozta az udvari kihallgatáson történeteket. Azt beszélték róla, hogy olyan felhatalmazást kapott a császártól, amely alapján Csabán bárkit felakasztathat az urak és a nép árulói közül. Hrabovszky csak annyit mondott magáról, hogy a császári kihallgatás után megkérdezte őt „két generális úr”, akarja-e Békéscsabán „a legelső helyet elfoglalni”, azokat börtönbe juttatni, akik annak idején meghurcoltatták. Arra hivatkozva, hogy kinevezéstől függő hivatalt viselni nem kíván, „csak a nép által történendő választás útján” hajlandó erre, az esküdti helyet sem fogadta el. A kinevezés visszautasításakor arra is hivatkozott, hogy csak szlovákul tud írni-olvasni. A lázítás vádját nem ismerte el, sőt azt állította, hogy még ő figyelmeztette az elégedetleneket — említ egy Gyebrovszki nevű embert —, hogy ne terjesszenek rémhíreket, mert „1848-ban is sok és jobb embereket felakasztottak már”.⁷¹

Az udvari kancellária a néphangulatot tükröző jegyzőkönyvet azzal küldte vissza Kis Jánoshoz, hogy azt nem lenne okos dolog Ferenc József elé terjeszteni. Erre a főispáni helytartó egy semmitmondó jegyzőkönyvet küldött fel, amely szerint Hrabovszky nem kíván esküdt lenni.⁷² Ezt a császár tudomásul vette.

Az 1861-es megyei ítéletet 1863 februárjában törölte el Ferenc József, minden hátrány alól mentesítve Hrabovszkyt.⁷³

Hrabovszky kérvényezési akciója megijesztette a csabai vagyonos vezető klikket, de kellemetlen volt a megyei adminisztráció vezetői számára is. Hrabovszky jól kihasználta az osztrák rendszer visszaállítása körüli ellentéteket. Eredményei a csabai szegényparasztság előtt győzelemnek számítottak a szűk úri érdekszövetséggel szemben. Kis János egyik jelentése alapján egyértelműen bizonyítható, hogy Hrabovszky a félreszorított Zsibrita János népvézéri szerepét vitte tovább, s annak a „pártnak” — a zsellérek laza csoportosulásának — volt a szószólója, amely Zsibrita köré tömörült.⁷⁴

Az 1863. november 15-ei és 16-ai megmozdulások

Az 1863-as esztendő legelső napjai ismét a katonai adóbehajtás terheivel köszöntöttek Békéscsabára. Bár a városra kivetett 162 ezer forintból már csak közel 4200 forint volt befizetetlen, a császári adóhivatal már az előző év novemberében elkezdte a végrehajtást, lovas katonák beszállásolása útján. A minimális összegű adóhátralék nem a vagyonos lakosoké, hanem 1000-nél több házatlan zsellér földmunkás, cseléd, tanyás stb. adóssága volt. A katonákat a nagyobb házzal, istállóval rendelkező gazdákhöz szállásolták be, az adót viszont a szegényeken akarta behajtani az előjáróság.⁷⁵ Az ügy jelentős feszültséget keltett az érintett társadalmi rétegek között.

Az agrárproletárok és kis földű parasztok helyzete 1863 nyarán vált rendkívül nehézé. A rendkívüli aszály miatt semmi sem termett, eldöglöttek az állatok, s a legnagyobb dologidőben sem volt munkaalkalom, kereseti lehetőség. Aratás előtt öt-hatezer napszámos és elbocsátott cseléd állt élelem és munka nélkül Békéscsabán.⁷⁶ A megyében 44 996 munkára váró földmunkást íratott össze a főispáni helytartó,⁷⁷ július derekán. Egy hónap múlva Kis János már éhséglázadásoktól tartott és a karhatalom megerősítését kérte.⁷⁸ Hosszú huzavona után, csak 1863 novemberétől sikerült a csabai nincstelenek számára ínségmunkát biztosítani, igen alacsony bérrel. Több száz munkás a Tisza szabályozásához mehetett,⁷⁹ majd 3—400 ember az ún. alföldi vasút Békéscsaba és Csorvás közötti földmunkáinál kapott alkalmazást. Ez utóbbiak a hideg tél beállta után is, egészen 1864 január közepéig dolgoztak.⁸⁰ A nyomor és a hiányos táplálkozás jele, hogy 1864 februárjában már aggasztó méretekben elterjedt Békéscsabán a skorbut.⁸¹

Ezek a körülmények rendkívül feszült hangulatot teremtettek Békéscsabán, hiszen a lakosság egy részét az éhenhalás fenyegette. A város vezetői egyre nehezebben tudták megoldani az éhezők segélyezését, a kisparasztok számára kölcsön szerzését. Ezért döntött úgy Lázár Imre szolgabíró, hogy 1863. november 15-én lebonyolítja a csabai előjáróság újraválasztását. Ez amiatt is szükséges volt, mert az előző esztendőben a Zsibrita vezette zsellérektől félve nem engedélyezte a bíróválasztást. A Zsibrita-„párt” a bírói székbe Hrabovszky Mihályt jelölte, a szolgabíró azonban ezt nem akarta figyelembe venni. A for-

mális választással kijelölt bíró és albíró után, csak városgazdaként fogadta el Hrabovszkyt. Ekkor robbant ki a népharag a választást élénken figyelő tömegben, amely a jelentések szerint két-hármezer főből állt.

Az úri és szolgabírói manipulációkat a zsellérek jól szervezett megmozdulása próbálta megakadályozni. Ennek több mozzanata volt, valamennyi azt mutatja, hogy a tömeg akarata és elszántsága igen erős volt. Az események menetét a hivatalos jelentések alapján így lehet vázolni⁸²: Amikor a tömeg tudomására jutott, hogy nem Hrabovszkyt, hanem Such Józsefet tette meg bírónak a szolgabíró és a szűkebb kijelölt csoport, a zsellérek megakadályozták az új bíró és esküdtségi eskütételét: Nem engedték ki a városháza udvarából az értük küldött kocsikat. Azt kiáltozták, hogy csak Hrabovszkyt kívánják bírónak, senki mást. Kocziszky György a tanácsterembe is bement és követelte, hogy Hrabovszky legyen a bíró, mert a császár is úgy parancsolta. Belanka Ádám a tanácsteremben azt kiabálta: „Hrabovszky a bíró, különben Csabán azonnal háború lesz!” A szolgabíró távozásra szólította fel a lázongó tömeget, mire az részben feloszlott, részben két csoportra vált. Az egyik csoport megszállta a városháza udvarát, majd elvitte Hrabovszkyhoz a városháza kulcsait. A másik csoport a szolgabíró udvarában elvette a hajdú kardját (azt is Hrabovszkyhoz vitték), s megpróbálta rákényszeríteni a szolgabírót egy új választásra. Hasonló okból megkeresték Kis Pétert is. A szolgabírót a csendőrök megjelenése szabadította ki szorult helyzetéből. Mindjárt el is fogatta a csendőrökkel a megmozdulás öt szervezőjét: Kocziszky Györgyöt, Belanka Ádámot, Orectár Jánost, Máté Jantyk János és Liker Pált. Hrabovszkyt nem merte még letartóztatni.

A városháza elfoglalása után Hrabovszky bíróként viselte magát. A régi „cselédeket” (a nem tisztviselő alkalmazottakat) elküldte onnan és éjjeli őrköt állított a városházához. Szándéka volt a bírói szék elfoglalása — állapította meg a megyei főispáni helytartó. Valószínűleg az öt zsellér letartóztatása miatt, a következményektől félve, a városháza kulcsait és a hajdútól elvett kardot Hrabovszky még november 15-én visszaküldte egy gyerekkel.

A mozgalom másnap reggel is tömeges fellépéssel folytatódott. Hét-nyolcszáz főnyi zsellér körülvette az előző nap letartóztatottakat őrző csendőrséget, s arra akarta kényszeríteni a parancsnokot, hogy bocsássa szabadon az elfogottakat. Különben erőszakkal szabadítják ki őket. A csendőrök parancsnoka nem engedett a nyomásnak, az öt szegényembert azonban feltűnés nélkül átvitette Gyulára, a megye börtönébe.

Ettől kezdve a nyílt lázadástól, az elnyomó rendszer fegyvereitől visszarettenő, legbátrabb vezetőinek jó részétől megfosztott tömeg megfélemlítését szolgáló hivatalos vizsgálat és bosszúállás lépcsőfokait kísérhetjük csak végig. A megyei főispáni helytartó már november 16-án bizottságot küldött Békéscsabára, hogy „a lázongás elnyomására minden célszerűnek látszó intézkedéseket tegyen” s ha kell, katonai erőt kérjen. (Két század katonát tartott szükségesnek Kis János.) A megyei vizsgálóbizottság arra próbálta kényszeríteni Hrabovszkyt, hogy ő „nyugtassa meg” a zselléreket; egyúttal őt tették felelőssé az esetleges további mozgalmakért. Hrabovszkyt ezt nem vállalta. A nép csendesebbé válását látva, november 20-án Hrabovszkyt is letartóztatták és Gyulára kísér-

ték. Vele együtt került a megye börtönébe Nagy István és Kováts Mihály is, a szolgabíróval szembeni erőszak vádjával. A megyei urak első szándéka az volt, hogy a csabai lázadók perét a legsürgősebben le kell tárgyalni, mert a nép csak így hiszi el a valóságot: azt, hogy Hrabovszky nem áll a császár védelme alatt. November 24-én azonban már a kedélyek megnyugtatót látta jobbnak Kis János, mentegette a megmozdulás résztvevőit. Az elfogottak 1863 december elején a nagyváradi katonai törvényszék elé kerültek, izgatás vádjával. Több mint négy hónapos huzavona után, 1864. április 22-én Ferenc József kegyelmi határozata az eljárást végül is megszüntette.⁸³

A császári döntés mögött magasabb politikai érdekek húzódtak meg. A felsőbb szervek már novemberben is elzárkóztak a katonaság kirendelésétől.⁸⁴ Az 1863. december 1-jei orosházi éhségmegmozdulás⁸⁵ láttán mégis katonákat küldtek, de a rendkívül nehéz megélhetési viszonyok miatt nem akarták élezni a feszültséget. Hrabovszky császárhűségét Bécsben másként értékelték, mint a megyében. A helyi urakkal szemben a császár „igazságosabb” volta vetett hit a szegénység körében nem volt ismeretlen. Úgy vélték, hogy Ferenc József megtartatja a saját rendeleteit, a megyei és a csabai urak pedig kijátsszák azokat.

Az udvari kancelláriát és a helytartótanácsot a csabai megmozdulás kapcsán az foglalkoztatta legjobban, hogy miért merte engedélyezni a megyei főispáni helytartó az előjárók választását az előírtas kinevezés helyett.⁸⁶ A kormány-szervek nyilván a centralizmus gyengüléséről, a helyi vezetés megbízhatóságának romlásától tartottak. Kis János — a szolgabírók véleményét összefoglalva — bevallotta, hogy az 1861 végi feszült időszakban, amikor választás nélkül senki sem mert bíró vagy előjáró lenni, kényszerből beleegyezett a szűkebb körű előzetes kijelölés alapján történő választás gyakorlásába, s ez a megoldás azóta is érvényben van.⁸⁷ Ez voltaképpen annak a közvetett bevallása volt, hogy a lakosság eléggé korlátozott bevonása, irányított véleménye és legalább semleges magatartása nélkül az önkényuralom a helyi igazgatást képtelen volt megszervezni.

A szegényparasztság igazságkereső törekvései 1867—1868-ban

Az 1863. évi megmozdulás erőszakos elfojtása és megtorlása után a békéscsabai volt zsellérek lemondtak a helyi vezetés megszerzéséről. Az elszigetelt helyi lázadás nem hozhatott változást, bár igen értékes mozgalmi tapasztalatokat hagyott maga után. Nem vezetett eredményre az az akció sem, amely — a nincstelenektől, azok szaporodásától tartó előljároság támogatásával is — a Békéscsabához közeli Csanád vagy Arad megyei kincstári (kamarai) puszták csabai földtelennel való betelepítését célozta. A helytartótanács nem állt szóba a vagyontalan földmunkásokkal,⁸⁸ a vagyonos nagybérlelőktől várta a pénzt.

Az 1863. évi példátlanul súlyos aszály és éhezés következményeit viselte még a lakosság, amikor 1865 tavaszán a volt földesurak ismét sorra szólították föl a várost az örökváltsági hátralék fizetésére. A város nehéz helyzetben volt; a

regáléjogok gyakorlásából származó bevételek visszaestek, a lakosok javarésze az inség idején felvett adósságokat sem tudta még kiegyenlíteni. Ferenc Józseftől kértek segítséget,⁸⁹ de hiába.⁹⁰ Emiatt 1866 nyarán ismét perrel és árveréssel fenyegette az örökváltsági testületből lett közbirtokossági testület a váltság részleteivel tartozókat.⁹¹ Mindezek újra élesen a felszínre hozták az ötvenes évekből ismert ellentéteket a vagyonos vezető csoport és a volt zsellérek ezrei között. 1866-ban, minden bizonnyal az osztrák—magyar kiegyezés lehetőségei, az önkényuralmi rendszer gyengeségei láttán, a csabai urak is jónak vélték a városi és az örökváltsági pénzkezelés régen tervezett különválasztását.⁹² A zavaros pénzügyek miatt ismét gyakran felmerülő gyanakvások ellenére el is határozták a különböző pénztárak ügyét részletesen bemutató jelentés elkészítését. Hogy mindenki jól értse, annak szlovákra fordítását is kimondta a közbirtokosság.⁹³

A kiegyezés felé haladó politikai fejlődés légkörében az ellenzéki, baloldali szervezkedések, a plebejus törekvések számára is nyíltak bizonyos lehetőségek. Ekkor bukkan fel ismét Békéscsaba életében Zsibrita János, akiről 1863 után évekig nem beszélnek a történeti források. Zsibrita és a körülötte csoportosult volt zsellérek ismét harcba indultak megtagadott igazukért. A város vezetésében a kiegyezés időpontjáig szinte teljes monopóliumot szerző klikkel szemben újramezték az örökváltság és a legelőfelosztás felülvizsgálásáért folyó kérvényezést. 1867. február 4-én a közbirtokossági testület ülésén felolvasták Zsibrita vádiratát, amely 24 pontba foglalta össze a szegénység odatartozó sérelmeit. A közbirtokosság vezető szerve „méltóságon alulinak” tartotta, hogy Zsibrita vádjaival foglalkozzon. A beadványt értelmetlen zagyvaságnak, a szegénység vezetőjét pedig rossz lelkű, nyughatatlan egyéniségnek minősítették, még elmeháborodottnak is nevezték. Bűnéül rótták fel, hogy bár „ehhez hasonló izgatásoktól közhatóságilag a légkomolyabban eltiltatott”, mégsem nyugszik.⁹⁴ A 24 vádpontra csak általános elutasítást kapott, egyenkénti válaszokat nem.⁹⁵

A város élén álló csoport Zsibrita igazságkereső törekvéseinek lejárátása érdekében azonnal elhatározta, hogy a lakosság közötti „félreértések, kételyek és ámitások” eloszlására Kis Péterrel megiratja az örökváltsági ügy és pénzkezelés, továbbá a velük összefüggő birtokrendezés történeti áttekintését. Most is kimondták, hogy az áttekintést szlovákra is le kell fordítani és ki kell nyomtatni. A fordítást Haan Lajos végezte, a kéziratot azonban csak később adták nyomdába,⁹⁶ akkor, amikor a közbirtokosság által elutasított Zsibrita az igazságügyminiszterhez nyújtotta be a panaszokat. (1867 végén.)

A magyar kormány minisztériumai az újjászervezett vármegyéhez küldték kivizsgálás végett Zsibrita János és társai beadványát. A megyegyűlés Jancsovics Pál másodalispán vezetése alatt külön bizottságot küldött ki az ügyben.⁹⁷ A bizottság a közbirtokossági testület 1868. március 16-án tartott ülésén vizsgálta meg Zsibrita, Albert Pál és Vidovenyecz András panaszait, Zsibrita jelenlétében. A megyei és a csabai vezetés célja az volt, hogy Zsibritát és a mögötte állókat ravasz módon megcáfolja, lejárassa és megfélemlítse. Az ülést levezető Jancsovics Pál azzal kezdte, hogy a közbirtokosság önkormányzatát tiszteletben tartja a megye, számadásaiba nem avatkozik. Egyedül a Kis Péter által írt és

időközben kiadott történeti áttekintést akarta elfogadni vitaalpnak. Amikor Zsibrita „többek nevében” szólni akart, Jancsovcics a többiek által adott írásos meghatalmazást kérte tőle. Ilyen jogászi mesterkedésekre Zsibrita nem számított, így csak a saját nevében beszélhetett.

Zsibrita először azt kifogásolta, hogy az örökváltási szerződés szerinti letelepítési területet a lakosság nem kapta meg teljes egészében. Kifejtette azt a véleményét, hogy a szerződés nem lépett érvénybe, így a volt földesuraknak semmit se kellett volna fizetni. További megjegyzései a pénzügyi kérdések körül forogtak, a pénzkezelés kisebb-nagyobb szabálytalanságait sorakoztatta föl. Jancsovcics és a közbirtokossági testület vezetői látszólag minden esetben be tudták bizonyítani, hogy Zsibrita alaptalanul vádaskodik. Ez nem volt nehéz, mert Zsibrita nem tudott hozzáférni a legfontosabb iratokhoz sem, nem ismerte a jogi útvesztőket, s a nép között forgó állításokat így nem tudta dokumentálni. A sorozatosan megcáfolt népvészért azután ismét megfenyegették a megye urai. Jancsovcics Pál arra figyelmeztette, hogy ha ragaszkodik is „rögeszméihez”, ne merje „ámítani és tévútra vezetni” a hiszékeny népet. Horváth Sámuel tótkomlói evangélikus lelkész, aki a kiküldött megyei bizottság tagja volt, szlovák nyelven alkalmi beszédet tartott, amelyben az „ál-próféták” megvetésére biztatta a jelenlévőket. Zsibritát ő is kioktatta, hogy „vezéri szerepéről, melyre hivatva nincs, mondjon le s a népet továbbá is bujtogatni s lázítani ne merészkedjék”.⁹⁸

A megyegyűlés 1868. május 27-én tudomásul vette Jancsovcics és társai fellépését, működését. Ennek alapján a belügyminiszter is elutasította Zsibrita és társai panaszait.⁹⁹ Zsibrita ellen 1868 márciusában — valószínűleg a pereskedéshez felvett adósságai miatt — végrehajtás indult, házáat is elárverezték. Ferenc Józsefhez küldött panaszbeadványát ebben az ügyben is elutasítás követte.¹⁰⁰

A győzelmi mámorban úszó közbirtokosság 1868. március 23-án olyan tervvel foglalkozott, hogy Zsibrita és társai ellen a megyei törvényszéken becsületsértési pert indít, egyúttal rájuk hárítja a márciusi megyei vizsgálat költségeit is. Ez utóbbit el is fogadták, arra hivatkozva, hogy Zsibritáék a lakosság akarata nélkül indították el a panaszkodást. A becsületsértési per elmaradt, azzal a fenyegetéssel, hogy ha Zsibrita és társai még egyszer lázítani mernek, kétszeres büntetést kapnak.¹⁰¹

A csabai szegényparasztság igazságkereső vezetőinek ilyen kifinomult módszerekkel folytatott, a központi kormányzatszervek által is támogatott üldözése 1868 tavaszára szétverte a szegénység laza érdekvédelmi csoportosulását. Nincs adatunk arra nézve, hogy a kiegyezéssel létrehozott rendszer ellenzékének radikális szárnyát jelentő ún. „szélsőbal” által 1867 őszétől fogva erősen ösztönzött demokrata körök szervezése (amely a szomszédos Békésen pl. igen jelentős volt) eljutott volna Békéscsabára. A politikai töltésű olvasóköri, népköri Csabán talán éppen a nyelvi akadályok miatt nem alakultak meg. A negyvennyolcas ellenzék újságjai között nem volt szlovák nyelvű. Kimutatatható visszhangot a Kiskunfélegyházán, Szegeden, Hódmezővásárhelyen és másutt fontos szerepet játszó, Kecskemérről indult 1868. évi Asztalos-féle demokratikus parasztmozgalom, vagy az 1869. évi választások során a fél megyét átfogó orosházi választókerületben Táncsics Mihály győzelméért folytatott harcok sem keltettek Békéscsabán.

Zsibrita János — éppúgy, mint a hozzá hasonló, vele egykorú eddig ismert népvezérek, konok igazságszerető szegényemberek a tájon¹⁰² — magányos farkasként próbálkozott jóval később is. A csabai közlegelő igazságtalan, a zselléreket megrövidítő kiosztását és az örökváltság körüli alapvető sérelmeket 1877-ben, 1880-ban és 1882-ben kérelmében ismét szóvátette, vizsgálatot kérve, az igazságügyminiszternél. A szolgálati út megtartásával beadványai a megye útján Csabára, a főszolgabíróhoz jutottak le. A helyi és a megyei urak a félreszorított Zsibritával könnyen packázhattak. A vármegye 1877-ben így nyilatkozott: „a rég befejezett ügy közigazgatási bíraskodás tárgyát nem képezi”. A látszatvizsgálást végző csabai főszolgabíró ezt a nyilatkozatot kapta követendő irányelvként. Zsibritát minden fórumon és minden alkalommal elutasították panaszával. Megisméltendő beadványainak sorsa 1882 júniusáig követhető.¹⁰³ Az alispáni iratok szerint ekkorra már jelentős csomaggá duzzadt aktatömeg utazott előiratként Zsibrita kérvényeihez kapcsolódóan. A vaskos iratsomó nem maradt fenn. Zsibrita János életéről, személyes viszonyairól keveset tudunk. A békéscsabai evangélikus egyházközségnél vezetett halotti anyakönyvek szerint 1889. május 3-án — mindössze két esztendővel a történelemkönyvekbe került csabai agrárszocialista megmozdulás előtt — fejezte be életét Zsibrita János, 77 éves földműves, Csaba 2084. házszám alatti lakos. Özvegyemberként, végelgyengülésben. A felsővégi temetőben helyezték örök nyugalomra.¹⁰⁴ A különféle oldalról elvégzett adatellenőrzések alapján ezt a Zsibrita Jánost azonosnak tartjuk a csabai szegénység évtizedeken át küzdő vezetőjével.

JEGYZETEK

- 1 A gazdag irodalomból csak a legfontosabbakat soroljuk fel: A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai II. k. Összeáll.: *Erényi Tibor és S. Vincze Edit*. Bp. 1954. 92—104., *Simon Péter*: A századforduló földmunkás- és szegényparaszti-mozgalmai 1891—1907. Bp. 1953. 41—46., *S. Vincze Edit*: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása és tevékenységének első évei (1890—1896). Bp. 1961. 95—100., Földmunkás- és szegényparaszti-mozgalom Magyarországon 1848—1948. Szerk.: *Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán*. I. k. Bp. 1962. 184—188, 420—431., *G. Vass István*: A békéscsabai 1891-es agrárszocialista mozgalom. Békési Élet 1968. 1. sz. 3—12., *Király István*: Az 1891-es agrárszocialista mozgalom paraszti dokumentumainak kritikai vizsgálata. Agrártörténeti Szemle 1976. 16—47., *Bálint Ferenc—G. Vass István*: A békéscsabai munkásmozgalom dokumentumai 1890—1944. Békéscsaba, 1971. 9—40., *Tibori János*: Az Áchim L. András-féle parasztmozgalom. Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Békéscsaba, 1970. 215—244., *Király István*. Áchim Parasztpártjának fő történeti problémái. Agrártörténeti Szemle 1969. 505—555., *Domokos József*: Áchim L. András. Bp. 1971., Békési Élet 1971. évi 1. száma (Áchim emlékszám), Áchim L. András Emlékkönyv 1871—1971. Szerk. Pölöskei Ferenc és Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1972., *Virágh Ferenc*: Agrár- és agrárszocialista mozgalom Békés megyében a dualizmus korában 1867—1914. Békéscsaba, 1979., Agrárszocializmus Magyarországon. Tudományos ülészak Oroszháza, 1981. május 5—6. Szerk. Szabó Ferenc. Békéscsaba—Oroszháza, 1986.
- 2 *Szabó Ferenc*: Békéscsaba mezőgazdasága az örökváltságtól az első világháborúig (1846—1914). Tanulmányok Békéscsaba történetéből i. m. 123—168.
- 3 *Fábry Károly*: A csabai nagy árvíz és egyebek. 2. kiad. Békéscsaba, 1923., *Fábry Károly*: Csabai élet. Mezőberény, 1924.
- 4 Munkások és parasztek mozgalmai Magyarországon 1849—1867. Szerk.: *Sashegyi Oszkár*. Bp. 1959. 417—420., Parasztságunk a Habsburg önkényuralom korszakában 1849—1867. Szerk.: *S. Sándor Pál*. Bp. 1951. 226—227., *Szabó Ferenc*: i. m. 133—134. *Szabó Ferenc*: Hnutie sedliackej chudoby v Békésskej Čabe v šest'desiatych rokoch 19. storočia. = Spoločný osud —spoločná cesta I. Účast' príslušníkov slovenskej národnosti v robotníckych a roľníckych hnutiach 19. a 20. storočia na územi Maďarska. (Stúdie). Szerk. Polányi Imre. Bp. 1980. 29—55.
- 5 *Sashegyi*: i. m., *S. Sándor*: i. m., *Szeberényi Lajos Zsigmond*: A parasztek helyzete Magyarországon. Bp. 1907. 46.
- 6 Két kiváló példa: *Kiss József*: Jász-kunsági agrármozgalom a kiegyezéstől a milleniumig (1867—1895). Bp. 1968., *Fekete János*: A kiskunfélegyházi pusztakeresők és az alföldi parasztmozgalom. = Bács-Kiskun megye múltjából 3. Szerk. Iványosi—Szabó Tibor. Kecskemét, 1981. 71—155.
- 7 Békés Megyei Levéltár (ezután: *BML*), Békéscsaba város iratai (ezután: *Bcsvi*) 1096/1855. sz. Részletes statisztikai összeállítás a város viszonyairól. *Tóth József*: Békéscsaba történeti demográfiája. Békéscsaba földrajza. Szerk. Tóth József. Békéscsaba, 1976. 83.
- 8 Uo. 90.
- 9 *BML Bcsvi* 1096/1855. sz.
- 10 Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 2. k. 1900. évi népszámlálás II. rész: A népesség foglalkozása községenként. Bp. 1903.
- 11 *Szántó Imre*: Békéscsaba úrbéri viszonyai 1772—1846. Tanulmányok Békéscsaba történetéből i. m. 70—75.

- 12 Szabó i. m. 125—128., Leírása a csabai örökváltási ügy keletkezésének, folyamának és jelenlegi állásának. Pest, 1868.
- 13 BML Békéscsaba város képviselőtestületi jegyzőkönyve (ezután: Bcsjk) 144/1846, 93/1862.
- 14 Szabó i. m. 129.
- 15 BML Bcsjk 120/1846. okt. 3., Bcsvi 1097/1854.
- 16 Haán Lajos: Békés-Csaba mezővárosa hajdanáról s mostani állapotjáról. Pest. 1866. 35—36.
- 17 Az 1850-es évek végén és a hatvanas években esztendőnként 20—25 ezer forint volt a regálék és közel annyi az örökváltási pénztár bevétele. Lásd: Békés-Csaba nagyközség és a békés-csabai közbirtokossági testület. Írta: több csabai. Békéscsaba, 1889. 44—45.
- 18 Leírása a csabai örökváltási ügy i. m. 10., BML Bcsjk 93/1862, 10/1866.
- 19 Egy példa a hasonlók közül: 1862-ben 29 vagyonos csabai lakos 23 ezer forintot ajánlott fel a városnak a szabad pálinkafőzési jog és a saját termésű bor szabad kémérése fejében. (BML Bcsjk 29/1862.) A bevételek emelése érdekében ugyanakkor 30 kocsmát engedélyeztek. (BML Uo. 65/1862.)
- 20 Áchim Liker János 333 hold városi földet bérelt például. (BML Uo. 103/1962.)
- 21 BML Bcsjk 111/1862, 35/1863.
- 22 Békés-Csaba nagyközség i. m. 29/30.
- 23 BML Csabai járási szolgabíró iratai 2517/1855.
- 24 BML Uo. 2419/1855.
- 25 BML békés-csanádi Megyehatóság iratai 2963/1859. alapsz. Bcsjk 31/1859, 48/1859.
- 26 BML Bcsjk 21/1859. ápr. 21.
- 27 BML Uo. 26/1859. május 28.
- 28 BML Uo. 49/1860. aug. 13., 61/1860. szept. 27.
- 29 BML Uo. 58/1859. nov. 16.
- 30 BML Uo. 12/1860. márc. 24.
- 31 BML Uo. 48/1860. aug. 13.
- 32 Szabó i. m. 133.
- 33 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv. 1/1860. dec. 10., 8/1860. dec. 12.
- 34 BML Békés vármegye első alispánja iratai 229/1861.
- 35 BML Békés-Csanádi Megyehatóság iratai X. B. 6663/1860. alapsz.
- 36 BML Bcsjk 73/1860. nov. 17.
- 37 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv. 10/1860. dec. 12.
- 38 BML Békés vármegye Bizottmánya iratai 312/1861.
- 39 BML Bcsjk 1, 2, 3/1861. febr. 20.
- 40 BML Békés vármegye Bizottmánya iratai 1139/1861, 1575/1861.
- 41 BML Bcsjk 23/1861. márc. 12.
- 42 BML Uo. 29/1861. márc. 16., 34/1861. ápr. 12.
- 43 BML Békés vármegye Bizottmánya iratai 937/1868. alapszámhoz csatolt 1861. évi iratok.
- 44 Magyar Országos Levéltár (ezután *OL*) D 189, Magyar Királyi Udvari Kancellária (ezután: *Kanc.*) Ált., iratok 821/1863. alapsz.
- 45 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv 1569/1861.
- 46 Sashegyi i. m. 416.
- 47 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv 405/1861. május 28.
- 48 BML Uo. iratok 1130/1861.
- 49 BML Bcsjk 71/1861. júl. 14., 72/1861. aug. 12.
- 50 BML Uo. 8/1861. szept. 19.
- 51 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv 1014/1861. aug. 6.
- 52 BML Bcsjk 106/1861. nov. 12.
- 53 BML Uo. 108, 110/1861. nov. 12.
- 54 BML Uo. 109/1861. nov. 12.
- 55 BML Békés vármegye főispáni helytartója iratai (ezután: Bfh) 1818/1862. Magát a kérelmet nem sikerült megtalálnunk.
- 56 BML Bcsjk 11/1862. jan. 25., Bfh elnöki iratok (ezután: *eln.*) 460/1862.

- 57 BML Uo. és Bfh. eln. 287/1862. OL D 191 Magyar Királyi Helytartótanács Elnökségi iratok (ezután: *Htt. eln.*) III. 1781/1862. alapszám.
- 58 BML Bcsjk 11/1862. jan. 25.
- 59 BML Bfh 1818/1862.
- 60 Az ítéletet közli *Sashegyi* i. m. 416. A törvényszéki tárgyalás iratai nem maradtak meg.
- 61 *Sashegyi* i. m. 416. 417.
- 62 BML Bfh 5356/1862. és 5441/1862. alapszámok
- 63 BML Bfh. eln. 161/1863. (Itt az eredeti beadvány). OL D 189 Kanc. Ált iratok 1663/1863.
- 64 BML Bcsjk 37/1862. 16, 51/1862. jún. 10
- 65 BML uo. 90/1863.
- 66 BML 10/1862., 11/1862.
- 67 BML. Bfh. eln. 3/1863. alapsz.
- 68 Uo. 473/1862.
- 69 OL D 185 Magyar Királyi Udvari Kancellária Elnöki iratok (ezután: *Kanc. eln.*) 752/1862., BML Bfh. eln. 3/1863. alapsz.
- 70 BML Bfh. eln. 473/1862, alapsz.
- 71 BML Bfh. eln. 3/1863. alapsz.
- 72 OL D 185 Kanc. eln. 161/1863, 311/1863.
- 73 OL D 189 Kanc. ált. iratok 821/1863. alapszám.
- 74 BML Bfh. eln. 3/1863. alapszám, OL D 185 Kanc. eln. 194/1863.
- 75 BML Uo. 721/1862.
- 76 BML Bfh. 2425/1863, 2581/1863.
- 77 *Sashegyi* i. m. 370.
- 78 *Sashegyi* i. m. 371., S. Sándor i. m. 237.
- 79 BML Békéscsabai Ínségsegélyező Bizottság jkv 1863. nov. 13. és nov. 20. December derekán 30 krajcár volt az ínségnapszám és 8 forint egy köből kétszeres búza ára.
- 80 BML Bfh. eln. 1022/1863, 1004/1963. alapsz.
- 81 BML Békéscsabai Ínségsegélyező Biz. jkv 1864. febr. 29.
- 82 BML Bfh. eln. 1002/1863 — ezt közli kivonatosan *Sashegyi* i. m. 417—418. —, 1005/1863, 1017/1863, 1035/1863, 1058/1863. — OL D 185 Kanc. ált. iratok 21397/1863. alapsz. D 191 Htt. eln. XIII. kútfő 15552/1863. alapszám.
- 83 BML Bfh. eln. 1053/1863, Bfh. XII. A. 1055/1864. törzsszám. — OL D Kanc. eln. 1483/1863, B 191 Htt. eln. XIII. kútfő 15552/1863. alapszám. IV. A. kútfő 3755/1864. alapszám. A megmozdulásról dec. 7-ei kelettel csabai levelezője beszámolóját közli *A Hon*, 1863. december 17. „Vidéki levelezések.” Hrabovszkyt az „alnép” élő programjának nevezi.
- 84 OL D 191 Htt. eln. XIII. kútfő 15552/1963. alapszámon belüli 15959/1863. iktatószám.
- 85 Dénes György: *Orosháza a forradalom, a szabadságharc és az önkényuralom éveiben. Orosháza története. Szerk. Nagy Gyula. Orosháza, 1965. 379—384.*
- 86 OL D Kanc. eln. 1405/1863, D 191 Htt. eln. XIII. kútfő 15552/1863. alapszámon 15736/1863. ikt. sz. — BML Bfh. eln. 1080/1863.
- 87 BML Bfh. eln. 1136. 1136/1863.
- 88 BML Bcsk 21 és 74/1862, Bfh 1798/1863, 4725/1863, 4848/1869.,
- 89 BML Bcsjk 3/1865. márc. 8.
- 90 BML Bfh. XIII. A. 1454/1865.
- 91 BML Békéscsabai közbirtokossági képviselőtestület jkv 10/1866. aug. 6.
- 92 BML Uo. 9/1866. febr. 9., 5/1866. ápr. 3.
- 93 BML Uo. 2/1866. aug. 6.
- 94 BML Uo. 29/1867. febr. 4.
- 95 BML Uo. 41/1867. febr. 22.
- 96 BML Uo. 34/1867. febr. 5., 42/1867. febr. 22., 3/1868. jan. 7.
- 97 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv 552/1868. márc. 2.
- 98 BML Uo. iratok 937/1868. alapszám, Békéscsabai közbirtokossági képviselőtestület jkv 1868. március 16. (Nyolc oldalon át írja le a drámai feszültségű ülést!)
- 99 BML Békés vármegye Bizottmánya jkv 937/1868, 1152/1868.
- 100 BML Uo. 650/1868, 670/1868.

- 101 BML Békéscsabai Közbirtokossági Képviselőtestület jkv 42/1868. márc. 23.
- 102 Vö.: *Banner János*: Somlyai Gábor és Emlékirata. Békési Élet 1985. 4. sz. 504—512., *Szabó Ferenc*: Táncsics Mihály harcostársa, az orosházi Kertész György. Békési Élet 1984. 4. sz. 463—471., *Szabó Ferenc*: Kérdő Márton és népmozgalma Hódmezővásárhelyen. (Kézirat.)
- 103 BML Békés vármegye alispánja ir. IV. 299/1882. alapszám. (Az iratok Zsibrita beadványainak közbeeső intézéséről tanúskodnak elsősorban.)
- 104 A bejegyzés az 1889. évi halotti anyakönyvben a 292. sorszám alatt található. Felkutatásáért Dedinszky Gyula ny. ev. lelkésznek e helyen is köszönetemet fejezem ki. 1882-től, Zsibrita utolsó ismert kérvényezési eljárásától számítva a kilencvenes évekig más Zsibrita János nevű elhunytat a csabai ev. egyházban nem anyakönyveztek.

Bestrebungen des armen Bauerntums von Békéscsaba um Selbstregierung und Interessenschutz zwischen 1860 und 1868

von: FERENC SZABÓ

In den 1850-er Jahren wurde die Mehrheit der um 25 Tausend Einwohner zählenden, damals noch zu 90% Slowakisch als Muttersprache sprechenden Bevölkerung durch größtenteils Bauern gestellt. An die Stelle der bereits gegen Ende des 18. Jahrhunderts zerfallenen Einheit trat die Herausbildung von Schichten entsprechend der unterschiedlichen Interessen. Die Leibeigenen von Békéscsaba schlossen 1845 mit ihren Landherren einen sogenannten Erbablaßvertrag, und mit diesem, vor den Gesetzen zur Aufhebung der Leibeigenschaft von 1848, jedoch die bis 1872 zu tragenden Schuldenlasten auf sich nehmend — wurde es für die ärmeren Schichten unmöglich, zu Landbesitz zu kommen.

Nach der Niederschlagung des ungarischen Freiheitskampfes im Sommer 1849 verstand es die Leitung der Stadt in ihrer Hand haltende, engere besitzende Gruppe (frühere Adelige, Großbauern, Händler) in der Zeit des Habsburg-Absolutismus gut ihre Interessen gegenüber den Landforderungen der Armen zu wahren.

In der Krise der Habsburg-Monarchie von 1860—1861 gelang es in Békéscsaba den Kleinbauern und Feldarbeitern auf konstitutionellem (gesetzmäßigem) Wege die Leitung der örtlichen Selbstregierung zu erlangen. Ihr Sprecher und Leiter war János Zsibrita (1812—1889), der auch den Richterstuhl einnahm. Die sich aus der Erstärkung des Habsburg-Regimes ergebenden Möglichkeiten nutzend, vertrieb im Herbst 1861 die führende Gruppe des Komitats und der Stadt Békéscsaba Zsibrita mit Gewalt aus seiner Stellung als Richter. Diese Gewalttat führte zu starken Spannungen. Zsibrita und seine Kampfgenossen wendeten sich 1862—1863 vergebens auch mit ihrer Bitte Anerkennung ihres Rechts an Kaiser Franz Joseph.

Zum Zeitpunkt der im November 1863 abgehaltenen Richterwahl von Békéscsaba erhob sich eine mehrere Tausend Bauern zählende Menge gegen die führende Clique und die kaiserliche Behörds. Die Bewegung wurde mit bewaffneter Macht unterdrückt, Zsibrita wurde verhaftet. Nach seiner Befreiung, die erneute Krise der Regierungsmacht ausnützend, begann János Zsibrita 1866 erneut eine Bewegung zum Zusammenschluß der mit dem Abschluß des Erbablaßvertrags unrechtlich um ihr Letztes gebrachten Massen.

Die Führende Gruppe der Stadt und die administrativen Führer Komitats erklärten Zsibrita zum Aufrührer, verfolgten ihn und brachten ihn zugrunde. Durch die Zerstückelung der Interessen gelang es, die ihn unterstützenden Massen zu neutralisieren. János Zsibrita versuchte später als verlassener Bittsteller bei den Ministerien nach dem 1867 erfolgten Kompromiß Gerechtigkeit zu erlangen, jedoch absolut erfolglos. Sein letzter Versuch ist aus dem Jahre 1882 bekannt.

Die Bewegungen zur Interessenverteidigung der Kleinbauern von Békéscsaba in den 1860-er Jahren waren vom instinktiven Klassenbewußtsein gelenkt. Die Organisationen blieben vereinzelte, nur innerhalb der Stadt geltende Bestrebungen. Trotzdem gab es gleichzeitig mit denen von Békéscsaba auch ähnliche Kämpfe der Kleinbauern, unter der Führung einzelner hochgeschätzter und einflußreicher „Volksführer“. Die Staatsmacht,

sich mit den führenden Schichten des Komitats und der Ortschaften verbindend, drängte diese instinktiven Bewegungen hauptsächlich durch die gesetzwidrige Bloßstellung und Verfolgung der Volksführer zurück. Die Erfahrungen aus den 1860-er Jahren hatten einen großen Anteil daran, daß vom Beginn der 1890-er Jahre das Gebiet von Békéscsaba, Orosháza und Hódmezővásárhely zur Geburtsstätte der sozialistischen Bauernvereinigungen in Ungarn wurde.